

‘Nederland is een vlak land: gaten worden gevuld en heuvels afgegraven’

In gesprek met Frits Bolkestein

---

door *Pieter Jan Dijkman & Maarten Neuteboom*

De auteurs zijn respectievelijk hoofdredacteur en redactielid van *Christen Democratische Verkenningen*.

Gelijkheid is in Nederland een te dominante waarde geworden. Vrijheid moet daarom een centralere plek krijgen in politiek en samenleving, zo bepleit Frits Bolkestein. ‘Andere waarden zijn ook belangrijk, maar vrijheid blijft de belangrijkste waarde.’

‘Ik ben inderdaad zeer gemotiveerd om de koosjere slacht te verdedigen’, zegt Frits Bolkestein (1933) desgevraagd. Onlangs sprak hij zich in ferme bewoordingen uit over het dreigende verbod op de koosjere slacht. ‘Dat heeft te maken met de Jodenvervolging. De meest walgelijke dingen zijn altijd begonnen met kritiek, roddel en schandaal over het slachten van vee en het bloed dat daarbij komt kijken. Wie weet nog hoe de pogroms zijn begonnen? Dat is iets wat mij buitengewoon heeft gemotiveerd.’

Nee, de omgang met religieuze minderheden zou hij niet willen bestempelen als de lakmoesproef voor de democratische rechtsstaat. ‘Dat zijn te grote woorden’, zegt Bolkestein. Maar hij vraagt wel aandacht voor

vrijheid tegenover gelijkheid. Daarbij wijst Bolkestein erop dat historie, traditie en de joods-christelijke en humanistische wortels van onze beschaving een kader vormen waarbinnen het gelijkheidsbeginsel moet worden geïnterpreteerd en toegepast. Het Westen – en met name Europa – lijdt echter aan een gebrek aan vertrouwen in de eigen cultuur.

Religieuze groeperingen stellen dat de notie gelijkheid overgewaardeerd wordt en hun vrijheden bedreigt, bijvoorbeeld in de SGP-vrouwenzaak. Deelt u die klacht?

‘Politieke gelijkheid staat boven alles. Ieder volwassen persoon heeft in politieke zin dezelfde rechten als een ander. Er wordt

U vindt dat het gelijkheidsdenken algemeen gesproken te dominant geworden is in de samenleving. Heeft u daar een verklaring voor?

‘Toevallig heb ik net een toespraak moeten houden over Alexis de Tocqueville, en die beschrijft in zijn beroemde boek *Over de democratie in Amerika* (1835/1840) hoe gelijkheid in Amerika dominant is geworden en wat daarvan de gevolgen zijn. Uiteindelijk mondt zijn exposé uit in die briljante passage waarin Tocqueville het heeft over welk soort despotisme democratische naties moeten vrezén.’

Bolkestein staat op, loopt naar zijn boekenkast en grijpt naar de recente uitgave van *Over de democratie in Amerika*. ‘Hier, in boek 11.4.6 staat het. Tocqueville beschrijft daar een allesoverheersende overheid die dempend en verstikkend werkt op de samenleving. De overheid zorgt dat haar onderdanen gelukkig blijven, zoals een herder zijn schapen hoedt. Iedereen moet dan natuurlijk wel de regels van die paternalistische overheid opvolgen. Het is werkelijk een briljante en zeer overtuigende passage, waarin je zonder veel moeite de huidige welvaartsstaat en de verzorgingsstaat kunt ontdekken. Volgens Tocqueville zijn mensen geneigd gelijkheid boven vrijheid te verkiezen, maar de vraag blijft wel of dat een afdoende verklaring is.’

Het gelijkheidsdenken heeft dus diepe wortels en is iets van alle tijden?

‘Deels wel en deels niet. Neem bijvoorbeeld Joop den Uyl, die sprak in de jaren zeventig over de spreiding van kennis, macht en inkomen. Sowieso is dat een raar beeld, want kennis is geen mesthoop die de boer over

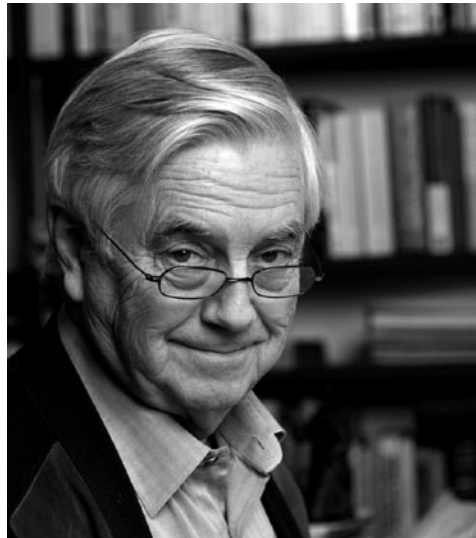

FOTO: PIETER BOERSMA

zijn land verspreidt. Maar goed, laten we daar niet te veel over vallen. Ik begrijp wel een beetje wat hij bedoelt: je moet kennis laten ontstaan waar het niet is. Zo’n uitspraak is natuurlijk een uiting van gelijk en meer gelijk, en dat is de laatste vijftig jaar wel dominant geworden. Tegelijkertijd is gelijkheid de grondwaarde of ten minste één van de grondwaardes van de moderne Nederlandse samenleving, en ook elders. Maar vooral in Nederland. Wij leven in een

.....
‘Nederlanders voelen zich thuis in een vlak land waarin iedereen gelijk is’
.....

vlak land, gaten worden gevuld en heuvels worden afgegraven, dat is de Nederlandse traditie. Daarbij voelen Nederlanders zich thuis: een vlak land waarin iedereen gelijk is. Maar mensen zijn natuurlijk niet gelijk. Zoals gezegd: wel in constitutioneel opzicht

en in de ogen van God – ik spreek tenslotte toch met twee christendemocraten – maar in allerlei andere opzichten is dat niet zo.’

In hoeverre heeft de drang naar gelijkheid iets te maken met de specifieke Nederlandse cultuur?

‘Veel. Lees nog maar eens de regeringsverklaring van het kabinet-Den Uyl. Er staat zelfs in dat de functie van examens zou moeten worden onderzocht, want iedereen moet toch kunnen meekomen. Iedereen is immers gelijk. Daaruit spreekt een volstrekt onbegrip over hoe de menselijke natuur is. In het buitenland is bijvoorbeeld niet uit te leggen waarom op Nederlandse universiteiten niet wordt geselecteerd aan de poort. Het Nederlandse onderwijs is daardoor veel minder competitief dan het Franse onderwijs. Wellicht heeft de sterk agrarische achtergrond van de Nederlandse geschiedenis iets te maken met dit sterke gelijkheidsstreven, zoals

‘De kernwaarde van het liberalisme is vrijheid en dat gaat vanzelfsprekend boven een waarde als gelijkheid’

dat ook in Zweden het geval is. Of misschien speelt de aard van het protestantisme een rol, vanuit het besef dat er geen intermediair meer is tussen de mensen en God.’ Hij zwijgt even. ‘We zouden onze cultuurhistoricus Johan Huizinga er nog eens op na moeten slaan.’

Is het gelijkheidsdenken ook in het hedendaagse liberalisme te dominant gewor-

den? Neem bijvoorbeeld het pleidooi vanuit de VVD-Tweede Kamerfractie voor een verbod op het ritueel slachten.

‘Ook de VVD lijkt te lijden aan het gelijkheidssyndroom. De kernwaarde van het liberalisme is echter de vrijheid. Andere waarden zijn natuurlijk ook belangrijk, bijvoorbeeld medelijden en sociale rechtvaardigheid – wat dat laatste ook mogelijk is, want zo eenvoudig is dat nog niet te definiëren. Vrijheid blijft echter de belangrijkste waarde. Dat is ook wat het woord “liberalisme” zegt. Het liberalisme is sterk gelieerd aan de verlichting en heeft de vrijheid bevochten op kerk en koning. U kent de beroemde passage van Immanuel Kant, die de mens oproep uit zijn “selbst-verschuldigte Unmundigkeit” te treden. Dat is de kernwaarde van het liberalisme en dat gaat vanzelfsprekend boven een waarde als gelijkheid.’

U zegt: het is niet liberaal om het gelijkheidsbeginsel boven andere vrijheidsrechten te stellen. Niettemin lijkt de tendens onder politici om artikel 1 van de Grondwet voorrang te geven boven andere artikelen.

‘Discriminatie is het maken van ongerechtvaardigd onderscheid. Over wat gerechtvaardigd onderscheid is en wat niet lopen de opvattingen uiteen. Artikel 1 kan daarom nooit het belangrijkste zijn. Waarom zou een persoon niet mogen zeggen dat de antichrist in Rome zit? Waarom zou iemand als Wilders niet mogen zeggen dat hij de pest heeft aan de islam? Ik vind het proces dat tegen hem gevoerd is buitengewoon ongelukkig. Grondwetsartikelen kunnen elkaar bijten en dat is hier het geval. De

Omstreeks 1970 is dat eruit geamendeerd, want alles en iedereen zou gelijk zijn. Dat is verkeerd geweest. Daarmee is niet gezegd dat godsdienst terug zou moeten in de politiek, maar het is gewoon een beschrijving van hoe de Nederlandse samenleving tot stand is gekomen.’

‘Nederland en West-Europa zijn een door en door christelijke cultuur. Niet voor niets is in geen enkele andere beschaving beleid ontwikkeld voor ontwikkelingshulp. Maar het Westen, met name Europa, lijdt aan een gebrek aan vertrouwen in de eigen cultuur. De oorzaak hiervoor ligt in de eerste plaats in de gebeurtenissen van de vorige eeuw. Die eeuw ving aan met de slachting van de Eerste Wereldoorlog. In het interbellum werd vervolgens de collectieve dictatuur uitgevonden, die uitmondde in de Tweede Wereldoorlog met als afschuwelijk dieptepunt de moord op de joden – de Holocaust. In 1968

kwam daar nog eens de onzinnige culturele revolutie bij. Dit alles leidde tot een totale verwarring en uiteindelijk verwatering van de oorspronkelijke joods-christelijke en humanistische cultuur.’

‘De tweede oorzaak is volgens mij te vinden in de Bijbel: “Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld worde” en “Eenieder, die zichzelf verhoogt, zal vernederd worden en wie zichzelf vernedert, zal verhoogd worden”. Het punt is speculatief, maar in de katholieke en hervormde kerk vond het volk mechanismen van exculpatie. Men kon boete doen en dat bevrijdde van schuld. Maar het christendom is bloedarm geworden. Op een handvol oude vrouwen na gaat niemand meer biechten. Wij hebben niet langer een godsdienstig middel om ons van die schuld te bevrijden, waardoor het schuldbesef de samenleving blijft doortrekken.’